

บทบาทของภาคีหุ้นส่วนในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา: พหุกรณีศึกษา*

Roles of the Boundary Partners in Supporting the Sufficiency Economy Philosophy in Vocational Institutions under the Office of Vocational Education: A Multiple Case Study

สุชีรา วิบูลย์สุข (Sucheera Wiboolsuk)** ดร.วรรณิ แกมเกตุ (Dr.Wannee Kaemkate)***

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทและยุทธวิธีการดำเนินงานของภาคีหุ้นส่วนในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามกรอบแนวคิด 5 มาตรการ “เพียงพอเพื่อพอเพียง” 2) ศึกษาผลที่ภาคีหุ้นส่วนได้รับจากการดำเนินบทบาท และ 3) ประเมินผลสำเร็จของการส่งเสริมโดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มโดยประยุกต์ใช้แนวคิดของแผนที่ผลลัพธ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา จำแนกชนิดของข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูลและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า บทบาทสำคัญคือ ผู้บริหาร ซึ่งป็นผู้นำและให้การสนับสนุนโดยใช้ยุทธวิธีการอบรมบุคลากรและต่อยอดความรู้ในรูปแบบโครงการ ผลที่ได้รับจากการดำเนินบทบาทพบว่า ทั้งสองวิทยาลัยมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อม บริการชุมชนด้วยความตั้งใจ ครูมีการสอดแทรกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมจริยธรรม มีการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์ ผู้เรียนเกิดความประหยัด รู้จักการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล และเกิดประโยชน์สูงสุด เกิดทักษะการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ การออมเงิน และเกิดการประยุกต์ในเรื่องการใช้จ่ายเงิน การประเมินผลสำเร็จพบว่า ในระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดของครูทั้งสองวิทยาลัยมีการดำเนินงานตามเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าครบทุกข้อ ในส่วนของผู้เรียนวิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงมีการดำเนินงานตามเกณฑ์ครบทุกข้อ วิทยาลัยการอาชีพพอเพียงยังดำเนินการไม่ครบ ในระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้นของครูและผู้เรียนยังมีการดำเนินงานไม่ครบตามเกณฑ์ และในระดับที่ถ้าเกิดขึ้นได้ก็ดี ทั้งครูและผู้เรียนไม่พบการดำเนินงานเช่นกัน ทั้ง 2 วิทยาลัย

* สนับสนุนการวิจัยโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

** มหบัณฑิต หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ABSTRACT

The purposes of this research were to 1) study the roles and strategies of the boundary partners in supporting the sufficiency economy philosophy based on the 5 concept framework “having enough to be sufficient”. 2) to study the results obtained from the operating roles, and 3) to evaluate the success of the sufficiency economy philosophy by applying outcome mapping. This research was conducted by using a multiple case study method at two vocational institutions. The data were collected by reviewing related documents and observing interviews and group meetings based on the concept of outcome mapping. Content analysis, comparison and inductive conclusion were employed to analyze the research data. The research results revealed that in both cases studies, the administrators played the most important role and the supporting strategies used were seminars for staff to outline the concept of the project. The results showed that the environment in both colleges improved and there was increased community service and willingness to help others among the participants. The teachers promoted the concept of sufficiency economy philosophy, ethics, and creative invention. As a result, students saved more money and demonstrated more responsible spending habits, and participated in extra curricular studies which were the new agriculture theory and money saving, and implications of spending money. The result of achievement found that in level expect to see of teachers in both college, there were operated according to the criteria of progress in all items. In the part of sufficient technical college, there were the operations in all items. The operation of sufficient technical college has not finished in all items. In level like to see of teachers and student has not finished the operations in all criteria, and level love to see were no operation for teachers and students in both colleges.

คำสำคัญ : ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พหุกรณีศึกษา

Key Words : The sufficiency economy philosophy, A multiple case study

บทนำ

แนวพระราชดำริในการพัฒนาประเทศที่ชาวไทยถือกันว่าเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตหรือปรัชญาการอนุรักษ์คือเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาไทยในหลายด้าน และสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทต่างๆ หนึ่งในนั้นก็คือการประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้น้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนสู่สถานศึกษา โดยสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การดูแลของ กระทรวง

ศึกษาธิการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้ ทางสำนักงานได้กำหนดกรอบมาตรการในการขับเคลื่อน คือ 5 มาตรการ “เพียงพอเพื่อพอเพียง” ประกอบไปด้วย 1) เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร คือ การเผยแพร่องค์ความรู้และสร้างความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกต้องแก่บุคลากรและนักเรียนนักศึกษาทุกคน 2) เกาะติดสถานการณ์ คือ การสร้างค่านิยมและส่งเสริมบทบาทของบุคลากรให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3) บุคลากรศูนย์ประสานงาน คือ การบูรณาการความรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สู่หลักสูตรการเรียนการสอน การวิจัย กิจกรรมเสริมหลักสูตร และงานบริการวิชาชีพแก่สังคม 4) ผนวกกับทุกภาระงานอาชีพ คือ ส่งเสริมการทำงานระบบเครือข่าย เพื่อเสริมแรงให้เกิดพลังในการพัฒนาสถานศึกษาอย่างโปร่งใส เป็นธรรม ประหยัดและมีประสิทธิภาพ 5) ประเมินทุกระยะอย่างครบวงจร คือ สร้างระบบติดตามและประเมินผลทุกโครงการทุกกิจกรรม ภายใต้ตัวชี้วัดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นได้ว่าในทุกๆ มาตรการจะประกอบไปด้วย ผู้ที่เกี่ยวข้อง และความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพราะว่าการศึกษามีคุณภาพจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องได้รับความร่วมมือของทุกฝ่าย ดังสาระในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับแก้ไขปรับปรุง 2545) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิรูปการศึกษา หลักสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติ คือการให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนและจากแผนพัฒนาอาชีพศึกษา ระยะที่ 8 ที่ยังมุ่งเน้นส่งเสริมให้ภาคเอกชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ประสานงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาวิชาชีพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศ ที่ได้กล่าวว่า “ทุกส่วนของสังคมต้องรับผิดชอบต่อการศึกษา” ดังนั้นความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายจึงถือว่าเป็นภาคีที่สำคัญอย่างยิ่งในการเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์ ฝึกทักษะต่างๆ เพื่อให้ นักเรียนวิชาชีพเกิดความชำนาญ เชี่ยวชาญ ซึ่งจาก ความสำคัญดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาถึงบทบาทของภาคีหุ้นส่วนทางการศึกษา ซึ่งในที่นี้หมายถึง หุ้นส่วนทางการศึกษาหลายๆ ฝ่ายที่ร่วมมือกันในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา เนื่องจากความสำคัญของการศึกษาวิชาชีพที่มุ่งเน้นให้นักเรียนนักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในภาคทฤษฎีควบคู่ไปกับภาคปฏิบัติ ซึ่งผู้เรียนจะนำทักษะที่ได้เรียนรู้ไปประกอบอาชีพ รวมทั้งมุ่งให้คนที่ขาดโอกาสในการศึกษาได้มีความรู้

เพื่อนำไปเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ เพราะฉะนั้นในการประกอบอาชีพใดๆ ก็ตาม ผู้ประกอบอาชีพจะต้องมีหลักในการประกอบอาชีพอย่างสุจริตและถูกต้อง ดังนั้นการส่งเสริมหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียนอาชีพศึกษาจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองและครอบครัวต่อไปในอนาคตได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจและมีความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาองค์ความรู้ในบริบทและประเด็นดังกล่าว

คำถามวิจัย

1. ภาคีหุ้นส่วนมีบทบาทและยุทธวิธีการดำเนินงานอย่างไรในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
2. ภาคีหุ้นส่วนได้รับผลอย่างไรจากการดำเนินบทบาทในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
3. การส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางการส่งเสริมของวิทยาลัยประสบผลสำเร็จอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทและยุทธวิธีการดำเนินงานของภาคีหุ้นส่วนในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาในสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษาตามกรอบแนวคิด 5 มาตรการ “เพียงพอเพื่อพอเพียง” การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา
2. เพื่อศึกษาผลที่ภาคีหุ้นส่วนได้รับจากการดำเนินบทบาทในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อประเมินผลของการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่วิทยาลัยโดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาในบริบทของวิทยาลัยในสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยศึกษาถึงบทบาทของภาคีหุ้นส่วน อันได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ประเด็นหลักที่ศึกษา จากคำถามวิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัย เมื่อวิเคราะห์สาระสำคัญแล้ว สามารถกำหนดขอบเขตของประเด็นหลักในการศึกษาครั้งนี้ได้ 3 ประเด็นคือ 2.1) บทบาทของการดำเนินงาน และยุทธวิธีของการดำเนินงานในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2.2) ผลที่ภาคีหุ้นส่วนจะได้รับ จากการที่ดำเนินบทบาท ได้แก่ การบริหารจัดการสถานศึกษาของผู้บริหาร การจัดการเรียนการสอนของครู คุณภาพชีวิตของผู้เรียน 2.3) ผลของการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางของวิทยาลัยโดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ประกอบกับการศึกษาในเชิงคุณภาพ

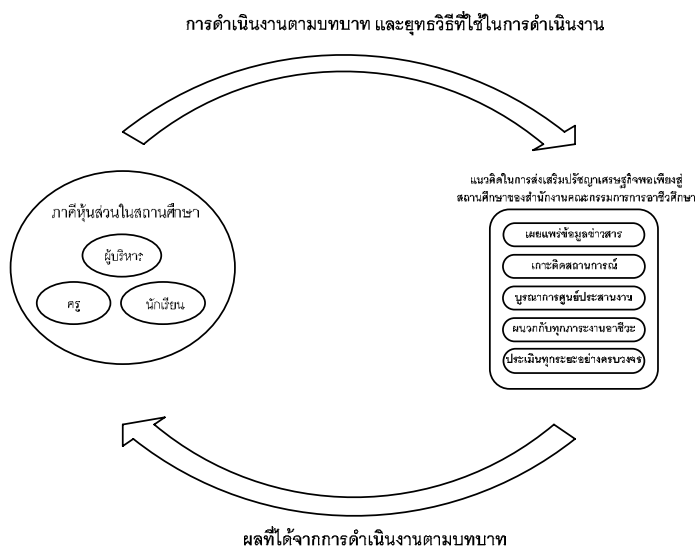
กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา โดยพิจารณาจากกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยที่ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้พบว่าผู้บริหาร ครู นักเรียนเป็นภาคีที่มีความสำคัญในการส่งเสริมและได้รับผลจากการส่งเสริมอย่างชัดเจนเนื่องมาจากเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่จะผลักดันและส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงภายในสถานศึกษาได้โดยตรงที่สุด ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือก ผู้บริหาร, ครู, นักเรียน เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ส่วนผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชนเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสนับสนุน โดยผู้วิจัยทำการศึกษามาถึงบทบาทและยุทธวิธีที่แต่ละภาคีใช้ในการดำเนินงานตามกรอบมาตรการในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 5 ด้านของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และศึกษาถึงผลที่ได้จากการดำเนินงาน โดยผู้วิจัยสามารถสรุปออกมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังแผนภาพที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกกรณีศึกษาจากวิทยาลัยในสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา จำนวน 2 วิทยาลัย โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อให้ได้กรณีศึกษาดังต่อไปนี้ 1) เป็นสถานศึกษาที่ได้ทดลองประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีการเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีการศึกษา 2549 2) เป็นสถานศึกษาประเภทวิทยาลัยการอาชีพและวิทยาลัยสารพัดช่าง อย่างละ 1 แห่ง 3) เป็นสถานศึกษาที่ให้ความร่วมมือและยินดีให้ผู้วิจัยเข้าไปทำการศึกษาวิจัย โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูสาขาสามัญและวิชาชีพ นักเรียน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสนับสนุนได้แก่ผู้ปกครอง สมาชิกในชุมชน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง โดยเก็บข้อมูลกรณีศึกษาที่ 1 ระยะเวลา 7 สัปดาห์ กรณีศึกษาที่ 2 ระยะเวลา 9 สัปดาห์

แหล่งข้อมูลที่ใช้ คือ 1) แหล่งเอกสาร ได้แก่ แผนการดำเนินงาน แผนการจัดการเรียนการสอน 2) แหล่งบุคคล ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง 3) แหล่งเหตุการณ์ ได้แก่ กิจกรรมทั่วไปของครูและนักเรียน วิธีการเก็บข้อมูลได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ การวิเคราะห์เอกสาร และการจัดประชุมกลุ่มโดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสังเกตสภาพทั่วไปของโรงเรียน แบบบันทึกการสังเกตการสอน แนวทางการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน และเครื่องมือแผนที่ผลลัพธ์ที่ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการลงศึกษาภาคสนาม การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูล 4 ลักษณะ 1) การวิเคราะห์เนื้อหา 2) การจำแนกข้อมูล 3) การเปรียบเทียบข้อมูล และ 4) การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 บทบาทและยุทธวิธีในการดำเนินงานของ ภาควิชา

1. การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

ภาควิชาที่มีบทบาทเป็นสำคัญคือ ผู้บริหารโดยจะเป็นผู้นำในการวางแผนดำเนินงาน ต่างๆ พร้อมทั้งการติดตามประเมินผล ยุทธวิธีที่ใช้ ในการเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เหมือนกันทั้งสองวิทยาลัย คือการอบรมให้ความรู้ ซึ่งลักษณะของการอบรมสามารถที่จะเผยแพร่หลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปได้ในวงกว้าง ซึ่ง หมายถึง ครู บุคลากรสายสนับสนุน และผู้เรียน ทั้งวิทยาลัยได้รับสาระความรู้ไปพร้อมๆ กัน หลังจาก การอบรมมีการต่อยอดองค์ความรู้ในหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบของโครงการต่างๆ

2. เกาะติดสถานการณ์

การสร้างค่านิยมและส่งเสริมบทบาทของ บุคลากรให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถาน ศึกษาอย่างเป็นระบบ และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ภายใต้แนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภาควิชาที่มีบทบาทสำคัญ คือ ผู้บริหารซึ่งในการ สร้างค่านิยมผู้บริหารจะเป็นผู้ที่ดูแล วางแนวทางใน

การสนับสนุนพร้อมทั้งวิเคราะห์สภาพปัญหาในการ ทำงานต่างๆ ของวิทยาลัย ยุทธวิธีที่ใช้ คือ วิทยาลัย การอาชีพพอเพียงจะดูแลทางด้านจิตใจ ด้านสภาพ แวดล้อม ด้านวิชาการ รวมทั้งสวัสดิการต่างๆ และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี วิทยาลัย สารพัดช่างพอเพียงใช้การสร้างค่านิยมในเชิงนาม ธรรมโดยการพูดในที่ประชุมครูตลอดจนรูปธรรม ด้วยการปรับและเปลี่ยนระบบไฟฟ้าในวิทยาลัย การส่งเสริมบทบาทจะใช้การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ ปัญหา ร่วมรับผิดชอบ และร่วมใจผนวกเข้ากับ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักคุณธรรม จริยธรรม

3. บูรณาการศูนย์ประสานงาน

การบูรณาการความรู้หลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน กิจกรรม เสริมหลักสูตรและงานบริการวิชาชีพแก่สังคม ทั้ง 3 ด้าน ซึ่งภาควิชาที่มีบทบาทสำคัญคือ ครูผู้สอน โดยมีบทบาทเป็นกำลังหลักสำคัญในการดำเนินงาน คือ 1) ด้านการจัดการเรียนการสอนซึ่งครูเป็นผู้ที่ มอบความรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งใน หลักทฤษฎี และการประยุกต์ใช้ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ สร้างความตระหนักในการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญา

ของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดแก่ผู้เรียนมากที่สุด ยุทธวิธีที่ใช้ในการส่งเสริมในด้านการจัดการเรียนการสอนคือใช้หลักของการบูรณาการ รวมทั้งสอดแทรกแนวคิดต่างๆ ที่นักเรียนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันของตัวเองและครอบครัว 2) ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูจะเป็นผู้ที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำในกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งให้นักเรียนได้ดำเนินงานด้วยตนเองอย่างอิสระ ยุทธวิธีที่ใช้การส่งเสริมการจัดการกิจกรรมคือ การนิเทศติดตามอย่างใกล้ชิด 3) ด้านงานบริการวิชาชีพแก่สังคม ครูเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาชีพให้มีความเหมาะสมกับชุมชน พร้อมทั้งควบคุมและดูแลการฝึกอาชีพ ยุทธวิธีที่ใช้ในการส่งเสริมการบริการด้านวิชาชีพคือ ครูมีการพัฒนาฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ โดยการเข้ารับการอบรมทั้งหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานเอกชน อีกทั้งยังมีการสำรวจความต้องการของตลาดอาชีพ นอกจากนั้นยังมีการศึกษาพื้นที่ชุมชนก่อนออกบริการว่ามีลักษณะอย่างไร มีผลผลิตอะไรที่โดดเด่นเพื่อนำประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

4. ผนวกกับทุกภาระงานอาชีพ

การส่งเสริมการทำงานระบบเครือข่ายเพื่อเสริมแรงให้เกิดพลังในการพัฒนาสถานศึกษา ภาคิหุ้่นส่วนที่มีบทบาทสำคัญคือ ผู้บริหารสถานศึกษา โดยพบว่าทั้งสองวิทยาลัยบทบาทของผู้บริหารจะเป็นผู้ที่คอยกำหนดทิศทางการทำงานและผลักดันให้การทำงานในวิทยาลัยดำเนินไปอย่างถูกต้องและตรงตามวิสัยทัศน์ พันธกิจของทางวิทยาลัย พร้อมทั้งเป็นผู้สร้างแรงใจให้แก่บุคลากรในวิทยาลัย ยุทธวิธีที่ใช้ในการส่งเสริมการทำงานของวิทยาลัยการอาชีพพอเพียง คือ มอบความเป็นมิตร ในส่วนวิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงใช้การสร้างเสริมให้บุคลากรคิดบวก คือ การทำงานด้วยความสมัครใจ สบายใจ และมีความสุข

5. ประเมินทุกระยะอย่างครบวงจร

การติดตามและประเมินผลทุกโครงการ

ทุกกิจกรรมภายใต้ตัวชี้วัดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภาคิหุ้่นส่วนที่มีบทบาทสำคัญคือ ครูผู้สอน โดยเป็นผู้ที่ดำเนินการติดตามวัดและประเมินผลผู้เรียนด้วยความถูกต้องและมีการติดตามอย่างสม่ำเสมอ ยุทธวิธีที่ใช้ คือ ยึดหลักเกณฑ์เชิงประจักษ์ เนื่องจากว่าการจัดการเรียนการสอนในลักษณะวิชาชีพจะเน้นในการฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะต่างๆ ให้มากที่สุดพร้อมทั้งมีการวัดและประเมินผลคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไป ซึ่งน้ำหนักการให้คะแนนจะแตกต่างกันไปตามลักษณะและประเภทของวิชา

ตอนที่ 2 ผลที่ภาคิหุ้่นส่วนได้รับจากการดำเนินงานตามบทบาท

การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารทั้งสองวิทยาลัยได้มีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาปรับใช้ในการบริหารจัดการทำให้ผลจากการดำเนินงานเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีและเป็นระบบมากขึ้น โดยในการบริหารจัดการบุคลากรวิทยาลัยการอาชีพพอเพียงเน้นการเพิ่มรายรับให้แก่บุคลากร ในส่วนวิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงเน้นรูปแบบการกระจายงานอย่างเป็นระบบพร้อมทั้งลดปัญหาความขัดแย้งภายในองค์กร ในการบริหารจัดการเรียนการสอนวิทยาลัยการอาชีพพอเพียงมีการพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้เพื่อใช้ในการส่งเสริมการเรียนเศรษฐกิจพอเพียง วิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงส่งเสริมการบูรณาการสอดแทรกองค์ความรู้และเน้นในเรื่องของการออมเงิน การทำบัญชีรายรับรายจ่ายรวมทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพ ในการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งสองวิทยาลัยมีการปรับปรุงพัฒนาสถานศึกษาโดยวิทยาลัยการอาชีพพอเพียงมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ สภาพภายในห้องเรียนโดยมีการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนการสอน วิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงมีการปรับปรุงอาคารเรียนเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนที่มีความพิการ และการบริหารจัดการความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน ทั้งสองวิทยาลัยมีแนวทางเดียวกับคือ การช่วยเหลือรับใช้บริการ

ชุมชนด้วยความจริงใจและตั้งใจ

การจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนทั้งในส่วนของวิชาสามัญและวิชาชีพ ครูผู้สอนเกิดความตระหนักในการหาแนวทางที่จะนำมาบูรณาการหรือการสอดแทรกเกร็ดความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียน โดยครูสอนวิชาสามัญส่วนใหญ่จะใช้ลักษณะของการสอนแบบบูรณาการโดยสอดแทรกหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม จริยธรรมเข้ากับการใช้ชีวิตของผู้เรียนเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความพอเพียงได้อย่างแท้จริง ส่วนครูผู้สอนวิชาชีพใช้การสอนแบบสอดแทรกความพอเพียงในการใช้วัสดุฝึกให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

การส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า ผู้เรียนรู้จักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและมีความเข้าใจว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ การประหยัด การรู้จักใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล ใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้านทักษะในการปฏิบัติกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิทยาลัยการอาชีพพอเพียงเน้นพัฒนาทักษะในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งในส่วนนี้ผู้เรียนต้องลงฝึกปฏิบัติจริงภายใต้การกำกับดูแลของครูผู้สอนจึงทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ต้อง ทักษะในการแก้ปัญหาต่างๆ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การฝึกความอดทนและความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ส่วนวิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงเน้นพัฒนาทักษะการออมเงิน และการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย

ตอนที่ 3 ผลการประเมินการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์

จากการประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์กับโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของวิทยาลัยการอาชีพพอเพียงได้มีการกำหนดกรอบในการพัฒนาตามแนวทางของแผนที่ผลลัพธ์ซึ่งประกอบด้วย

1. วิสัยทัศน์ คือ โครงการแปลงเกษตรสาธิต (เกษตรทฤษฎีใหม่) เป็นแหล่งเรียนรู้ในการจัดการ

เรียนการสอนเกษตรทฤษฎีใหม่ให้แก่ผู้เรียน ได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียงทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีการบูรณาการเข้ากับทุกวิชา รวมทั้งเกิดแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน

2. พันธกิจ คือ 2.1) สร้างการมีส่วนร่วมของครูอาจารย์ในวิทยาลัยทุกคนในโครงการเกษตร 2.2) สนับสนุนให้โครงการเกษตรเป็นพื้นที่ๆ มีการบูรณาการกับวิชาอื่นๆ 2.3) กระตุ้นและสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนและครูอาจารย์ได้ทำงานร่วมกัน

3. ภาควิชาส่วน ได้แก่ 3.1) ครูอาจารย์ทุกสาขาวิชาซึ่งเป็นภาควิชาส่วนหลักในการดำเนินการ 3.2) กลุ่มผู้เรียนเป็นผู้รับผลประโยชน์จากการดำเนินการ 3.3) คณะผู้บริหารเป็นส่วนหนึ่งของทีมงานในการดำเนินการ

4. ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ จำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือ 4.1) ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของครู ประกอบด้วย มีการบูรณาการโครงการเกษตรเข้ากับ การเรียนการสอน, ครูทุกสาขาวิชาเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแลโครงการเกษตร, มีการสรุปผลและสะท้อนผลที่ได้จากการดำเนินงานร่วมกัน 4.2) ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ประกอบด้วย ได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักการของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่, เกิดความตระหนักในการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, เกิดทักษะในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น, เกิดทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นมีความอดทนและความรับผิดชอบ, เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่ส่งเสริมโครงการเกษตร

5. เกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าจำแนกออกเป็น 2 ด้านได้แก่ ครูและผู้เรียนโดยเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าของครูประกอบไปด้วย 3 ระดับ คือ ระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น (expect to see) ประกอบด้วย เกณฑ์ 3 ข้อ คือ 1) ครูได้รับความรู้จากการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ และมีการพัฒนาหาความรู้เพิ่มเติม 2) ครูร่วมลงแรงในการพัฒนาโครงการเกษตร 3) ครูมีการแสวงหาผู้เชี่ยวชาญในด้านเกษตรมาให้

คำปรึกษา ระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้น (*like to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 4 ข้อ คือ 1) เกิดการใช้พื้นที่เพื่อทำการเปรียบเทียบและพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ 2) มีการพัฒนาพื้นที่โดยการเพิ่มพันธมิตรใหม่ๆ รวมทั้งมีป้ายให้ความรู้ 3) มีการพัฒนาเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งประดิษฐ์ คนรุ่นใหม่ในสาขาวิชาของตัวเอง 4) มีการรวมกลุ่มเพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานเดือนละครั้ง ระดับที่ถ้าเกิดขึ้นก็ดี (*love to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ 1) ครูมีการนำเทคโนโลยีการเกษตรเข้ามาช่วยในการดำเนินงาน 2) ครูมีการนำเอาพลังงานในอนาคตเข้ามาใช้หรือพลังงานทดแทนต่างๆ 3) เป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ชุมชนและร่วมมือกับชุมชนเพื่อสะท้อนผลการดำเนินงาน รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์ไปในวงกว้าง ส่วนเกณฑ์ความก้าวหน้าของผู้เรียนประกอบไปด้วย 3 ระดับ คือ ระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น (*expect to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ 1) ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้วิธีการปลูกพืช การดูแลรักษา การแก้ไขปัญหาต่างๆ 2) ผู้เรียนให้ความร่วมมือ ความรับผิดชอบ 3) เกิดการมีส่วนร่วมที่มากขึ้น เกิดผลผลิตจากการดำเนินงาน ระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้น (*like to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ 1) ผู้เรียนมีการจัดนิทรรศการและสะท้อนผลจากการดำเนินการที่ได้ 2) ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) ผู้เรียนสามารถคิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่นำมาเชื่อมโยงกับแปลงเกษตรได้ ระดับที่ถ้าเกิดขึ้นก็ดี (*love to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 2 ข้อ 1) ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับครอบครัวและการดำเนินชีวิต 2) ผู้เรียนมีการส่งต่อหน้าที่ในการดูแลพื้นที่ให้แก่ผู้เรียนรุ่นต่อไป

จากเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าที่ได้จากการประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ประกอบกับการประเมินผลในเชิงคุณภาพถึงผลของการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวิทยาลัยการอาชีพพอเพียงพบว่า จากเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าของครูในระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นมีการดำเนินการและสนอง

ตอบตามเกณฑ์ครบทั้ง 4 ข้อ ส่วนผู้เรียนมีการดำเนินการที่ชัดเจนเพียง 2 ข้อ คือ 1) ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขั้นตอนวิธีการในการปลูกพืชผัก การดูแลรักษา ได้เรียนรู้กระบวนการสร้างและแก้ไขปัญหาต่างๆ 2) ผู้เรียนให้ความร่วมมือในพื้นที่รับผิดชอบของตัวเองเกิดการมีส่วนร่วมที่มากขึ้น ระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้นส่วนของครูมีการดำเนินการที่ชัดเจนเพียง 2 ข้อ คือ 1) เกิดการใช้พื้นที่เพื่อพัฒนาองค์ความรู้โดยใช้พื้นที่ดังกล่าวทำการทดลองเพื่อเปรียบเทียบการใช้และไม่ใช้สารเคมีในแปลงเกษตร 2) มีการเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งประดิษฐ์คนรุ่นใหม่ ในส่วนของผู้เรียนยังไม่พบความชัดเจนในเรื่องของความตระหนักที่จะเกิดกับผู้เรียนถึงการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสุดท้ายคือระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้นทั้งครูและนักเรียนยังไม่พบการดำเนินงาน จากความคิดเห็นของผู้เรียนในการดำเนินงานของโครงการ พบว่า ยังประสบปัญหาในเรื่องสภาพดินที่ไม่สมบูรณ์มีลักษณะเป็นดินเปรี้ยวและการขาดแคลนอุปกรณ์ในการทำเกษตร

จากการประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์กับโครงการออมเงินของวิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงได้มีการกำหนดกรอบในการพัฒนาตามแนวทางของแผนที่ผลลัพธ์ซึ่งประกอบด้วย

1. วิสัยทัศน์ คือ โครงการออมเงิน เป็นโครงการที่สร้างให้ผู้เรียนรู้จักคุณค่าของเงิน สร้างวินัยให้แก่ผู้เรียนในการช่วยเหลือตนเองด้วยการเก็บออมเงิน วางแผนการใช้จ่ายเงินให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของตนเองและครอบครัว

2. พันธกิจ คือ 2.1) สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักและรู้จักการใช้จ่ายเงินอย่างเป็นระบบ 2.2) สนับสนุนการสร้างและตั้งให้ครูอาจารย์ในวิทยาลัยเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกในการออมเงินเพื่ออนาคตของตัวเอง โดยสอดแทรกไปในกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน 2.3) สนับสนุนให้เกิดต้นแบบในการออมเงินและขยายผลไปสู่

ผู้เรียนในวงกว้าง 2.4) สนับสนุนให้มีการสร้างระบบการติดตามการออมเงินของผู้เรียน พร้อมทั้งให้คำปรึกษาในการออมเงิน

3. ภาควิชาส่วน ได้แก่ 3.1) ครูอาจารย์ทุกสาขาวิชา เป็นภาควิชาส่วนหลักในการดำเนินการ 3.2) กลุ่มผู้เรียน เป็นภาคีผู้รับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

4. ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ จำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือ 4.1) ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของครู ประกอบด้วย ครูควรจะมีการสอนให้เห็นถึงประโยชน์และคุณค่าของการออมเงินโดยการสอดแทรกแนวคิด, ครูทุกแผนกวิชาเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแลและติดตามการออมเงิน, ครูมีการสรุปผลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวมทั้งช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ 4.2) ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ประกอบด้วย เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักการของการออมเงินอย่างถูกวิธี, เกิดความตระหนักในการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, เกิดทักษะในการทำบัญชีที่ถูกต้อง, เกิดวินัยในการเก็บออมเงินรวมทั้งวินัยในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

5. เกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าจำแนกออกเป็น 2 ด้านได้แก่ ครูและผู้เรียนโดยเกณฑ์ความก้าวหน้าของครูประกอบไปด้วย 3 ระดับ คือ ระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น (*expect to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ 1) เกิดการมีส่วนร่วมของครูในการดำเนินงานในโครงการออมเงิน 2) ครูมีการติดตามการออมเงินของผู้เรียนด้วยเทคนิควิธีการต่างๆ 3) มีการแสวงหาผู้เชี่ยวชาญในด้านการออมเงินมาเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้เรียน ระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้น (*like to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ 1) ครูมีการแสวงหาเครือข่ายภายนอกเพื่อมาสนับสนุนโครงการ 2) มีการจัดนิทรรศการหรือกิจกรรมเพื่อส่งเสริมโครงการ 3) มีการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ระดับที่ถ้าเกิดขึ้นก็ดี (*love to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 2 ข้อ 1) ครูเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตัวเองที่ทำให้ผู้เรียนเกิดวินัยในการออมเงิน 2) ครูได้รับ

ความศรัทธาจากผู้ปกครองและคนในชุมชน ส่วนเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าของผู้เรียนประกอบไปด้วย 3 ระดับ คือ ระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น (*expect to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ 1) ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการออมเงิน 2) ผู้เรียนรับรู้ถึงประโยชน์ของการออมเงิน 3) ผู้เรียนให้ความร่วมมือในการเก็บออมเงิน ระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้น (*like to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ 1) ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในการทำบัญชีที่ถูกต้อง 2) ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) ผู้เรียนมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในชีวิตประจำวัน ระดับที่ถ้าเกิดขึ้นก็ดี (*love to see*) ประกอบด้วยเกณฑ์ 2 ข้อ ผู้เรียนเกิดวินัยในการออมเงินที่ดี เกิดผู้เรียนต้นแบบในการเก็บออมเงินรวมทั้งขยายผลไปสู่เพื่อนนักเรียน

จากเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าที่ได้จากการประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ประกอบกับการประเมินผลในเชิงคุณภาพถึงผลของการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวิทยาลัยสารพัดช่างพอเพียงพบว่า จากเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าของครูและผู้เรียนในระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น ได้มีการดำเนินการและสนองตอบตามเกณฑ์ดังกล่าวครบทั้ง 3 ข้อ ระดับที่อยากจะให้เกิดขึ้นในส่วนของผู้เรียนมีการดำเนินการที่ชัดเจนเพียงหนึ่งข้อ คือผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในการทำบัญชีรายรับ รายจ่ายที่ถูกต้อง โดยทางวิทยาลัยได้มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้เรียนในการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายโดยเชิญวิทยากรภายนอกมาอบรมให้ความรู้ ส่วนครูในระดับนี้ยังไม่พบการดำเนินงานที่ชัดเจน และสุดท้ายคือระดับที่ถ้าเกิดขึ้นก็ดีทั้งครูและนักเรียนยังไม่พบการดำเนินการ จากความคิดเห็นของครูในการดำเนินงานของโครงการออมเงิน พบว่า ยังประสบปัญหาในเรื่องของการกำกับติดตามผู้เรียนในด้านพฤติกรรม เนื่องจากผู้เรียนมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น สภาพภูมิหลังของผู้เรียน การได้รับการอบรมดูแลจากครอบครัว

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบที่สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอใน 3 ประเด็นหลักคือ 1) บทบาทและยุทธวิธีในการดำเนินงานส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) ผลจากการดำเนินงานของภาคีหุ้นส่วน 3) การประยุกต์ใช้แนวคิดของแผนที่ผลลัพธ์

บทบาทและยุทธวิธีในการดำเนินงานส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากกรอบมาตรการในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาที่ได้กำหนดไว้ 5 ด้านเพื่อเป็นแนวทางให้วิทยาลัยต่างๆ ที่อยู่สังกัดได้ดำเนินการให้ถูกต้องตรงตามเป้าประสงค์นั้น จากการศึกษาวิจัยพบว่าการดำเนินงานทั้ง 5 ด้านภาคีหุ้นส่วนที่มีบทบาทเป็นหลักสำคัญที่สุดคือผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทเป็นหัวเรือใหญ่ในการที่จะกำหนดทิศทางการดำเนินงานต่างๆ ภายในวิทยาลัย การเป็นหัวเรือใหญ่หมายถึง เป็นผู้ที่กำหนดแนวทางนโยบายต่างๆ วางแผนในการดำเนินงานตลอดจนกำกับดูแลพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกให้แก่ทุกโครงการทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในวิทยาลัย โดยอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานเข้ามาประกอบกับการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เสาวนีย์ (2546) ได้เสนอว่า ผู้บริหารยุคใหม่จะต้องเป็นผู้บริหารที่มีความเข้มแข็งในงานวิชาการเป็นผู้บริหารที่มีทักษะเชิงมนโอมิตสูง สามารถมองภาพรวมของโรงเรียนได้อย่างชัดเจน มีความเป็นผู้นำในเชิงรุกสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในโรงเรียนได้อย่างท้าทาย ส่วนยุทธวิธีที่ผู้บริหารใช้ในการดำเนินงานส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษาพบว่า มีการดำเนินการทั้งในรูปแบบการประชุมชี้แจงนโยบายและแนวทางปฏิบัติต่างๆ การจัดอบรมให้ความรู้แก่ครู ผู้เรียน บุคลากรสายสนับสนุนโดยเชิญวิทยากรจากภายนอก ซึ่ง

เนื้อหาสาระในการประชุมและอบรมมีทั้งการให้ความรู้และการสร้างความตระหนักให้แก่ครูผู้สอนในเรื่องความสำคัญและความจำเป็นในการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกความพอเพียง ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดประชุมและการจัดอบรมให้แก่ครูผู้สอนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะว่าครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่จะนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับผู้เรียนโดยตรง เฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการส่งเสริมความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรมจริยธรรมตามที่กำหนดไว้ในนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาเพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาปีการศึกษา 2550 ซึ่งการที่สถานศึกษาจัดการอบรมโดยเนื้อหาสาระมีทั้งการให้ความรู้โดยตรงความรู้ในเชิงการประยุกต์ใช้ในแนวทางต่างๆ

นอกจากนี้ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าทั้งสองวิทยาลัยมีการต่อยอดองค์ความรู้จากกิจกรรมการอบรมอยู่ในรูปแบบของกิจกรรมเสริมหลักสูตรซึ่งเทคนิควิธีการที่ใช้ในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสองวิทยาลัยแตกต่างกันเนื่องจากบริบทและรูปแบบของการจัดการศึกษาของทั้งสองวิทยาลัยแตกต่างกันจึงทำให้เทคนิควิธีการในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงย่อมต่างกัน จากการดำเนินกิจกรรมของทั้งสองวิทยาลัยจะเห็นได้ว่า ก่อนที่จะนำหลักการใดๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ภายในสถานศึกษาจะต้องมีการวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่มีอยู่และที่ต้องการเพิ่มเติมเพื่อนำมาเกื้อหนุนในการดำเนินงาน ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงสภาพอนาคตที่จะได้รับ ซึ่งสอดคล้องกับ ทิศนา (2543) ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางที่แฝงอยู่ในทฤษฎีใหม่ คือ แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎี การนำทฤษฎีใดๆ ไปใช้จำเป็นต้องดูว่ามีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นหรือไม่เพราะฉะนั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ใดๆ จึงต้องดูให้เหมาะสมกับความต้องการความจำเป็น สภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ มิใช่เพียงเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่ได้ความนิยมก็จะลงมือทำ

ผลจากการดำเนินงานส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารให้การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนด้วยการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอน มีการจัดสภาพแวดล้อมและระบบการทำงานที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการในการสนับสนุนครูผู้สอนในการจัดการเรียนการสอนของ อ้าง (2542) ที่กล่าวไว้ ดังนี้ 1) กำลังคน 2) วัสดุอุปกรณ์ 3) การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 4) การเพิ่มขวัญและกำลังใจ 5) การนิเทศการศึกษา ในส่วนของครูผู้สอนที่เป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ยึดหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการบูรณาการแบบสอดแทรก (infusion) ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้โดยครูผู้สอนวิชาใดวิชาหนึ่งโดยนำเนื้อหาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาบูรณาการกับวิชาที่ตนสอนซึ่งเป็นการวางแผนการสอนและสอนโดยครูผู้สอนเพียงคนเดียว จึงทำให้อัตลักษณ์ของการสอนที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นการบรรยายการทำงานกลุ่ม การฝึกทักษะในการนำความรู้มาประยุกต์ใช้จริงและการถามตอบ ในส่วนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะเริ่มทำกิจกรรมจากตัวผู้เรียนแต่ละบุคคลจากนั้นจึงขยายผลไปสู่กิจกรรมที่ต้องร่วมปฏิบัติกับผู้อื่น ซึ่งจะเป็นตัวปลูกฝังให้นักเรียนเกิดความตระหนัก ปรับเปลี่ยนวิถีคิดและการดำเนินชีวิต

จากการที่ครูได้รับความรู้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการอบรมให้ความรู้ในเชิงทฤษฎีและเชิงประยุกต์แล้ว ครูจะต้องเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียนด้วยเทคนิควิธีการต่างๆ ที่ครูจะนำมาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับคุณลักษณะของผู้เรียน ตลอดจนแนวทางในการที่ผู้เรียนจะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นเมื่อผู้เรียนกลับเข้าสู่วิถีชีวิตในชุมชน และวิถีชีวิตในครอบครัวก็จะสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ

วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่า เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมและเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีมุมมองว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือการประหยัด การรู้จักใช้อย่างมีเหตุมีผล รวมทั้งใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับชัยรินทร์ (2545) ที่พบว่าหลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงงานปรากฏว่า นักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงงานอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า นำเศษสิ่งเหลือใช้ในโครงงานมาใช้ให้เกิดประโยชน์

การประยุกต์ใช้แนวคิดของแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping)

แผนที่ผลลัพธ์เป็นวิธีวิทยาการวิจัยที่ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงปี 1998-2000 โดยศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาระหว่างประเทศแคนาดา ขั้นตอนในการทำแผนที่ผลลัพธ์ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนหลัก และสามารถจำแนกออกเป็น 12 ขั้นตอนย่อย ซึ่งจากขั้นตอนที่มีจำนวนมากและมีความซับซ้อนจึงทำให้การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ตามทฤษฎีต้องใช้เวลา 3 วัน ดังนั้นกระบวนการในการดำเนินงานเพื่อประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมประชุมที่ยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือในการประชุม รวมทั้งผู้วิจัยต้องมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการของแผนที่ผลลัพธ์อย่างแท้จริง แต่ทว่าผู้ที่สนใจจะนำแผนที่ผลลัพธ์ไปใช้แต่ไม่สามารถทำได้ครบทุกขั้นตอนก็สามารถทำได้เพราะแผนที่ผลลัพธ์ มีข้อดีที่ว่ามีความยืดหยุ่นและสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทต่างๆ ได้ ซึ่งจะเห็นว่าการนำแผนที่ผลลัพธ์มาประยุกต์ใช้ไม่ครบทุกขั้นตอนนั้น

ไม่ใช่วิธีที่ผิดแต่อย่างใด ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มโดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์เมื่อเก็บข้อมูลภาคสนามได้ในระยะหนึ่งเพื่อที่จะดูสภาพบริบทและพิจารณาว่าโครงการใดที่มีความเหมาะสมที่จะนำแผนที่ผลลัพธ์มาประยุกต์ใช้ รวมทั้งพิจารณาบุคคลที่มีความเหมาะสมและยินดีที่จะเข้าร่วม หลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามแนวคิดทฤษฎีแผนที่ผลลัพธ์และนำผลที่ได้ลงศึกษาภาคสนามต่อไปอีกระยะหนึ่งเพื่อเป็นการยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้โดยการสังเกตการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับบุคคลที่มีและไม่มีส่วนร่วมในโครงการ ซึ่งจากการวิจัยพบว่าการนำแผนที่ผลลัพธ์มาประยุกต์ใช้กับโครงการที่มีรูปแบบการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับบุคคล หรือกลุ่มคนต่างๆ มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเพราะแผนที่ผลลัพธ์เน้นการติดตามพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง แต่การติดตามการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมค่อนข้างใช้เวลานานกว่าจะเห็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้น เพราะฉะนั้นในงานวิจัยนี้ผลที่ได้จากการประเมินโดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ประกอบกับการศึกษาภาคสนามของทั้งสองวิทยาลัยมีการดำเนินงานที่ชัดเจนตามเกณฑ์บ่งชี้ความก้าวหน้าในระดับขั้นต้น คือ ระดับที่คาดหวังว่าจะเกิดซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายที่สุด ในระดับที่สูงขึ้นมาจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากตามลำดับ จะเห็นได้ว่าระดับที่สูงขึ้นจะบ่งบอกว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความลึกซึ้งและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ในที่สุด ดังนั้นในการลงภาคสนามของผู้วิจัยจะยังคงไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงในระดับที่สูงขึ้นดังกล่าว เพราะด้วยข้อจำกัดของเวลาที่ใช้ในการลงศึกษาภาคสนาม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ในการส่งเสริมหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษานั้น ครูมีบทบาทที่สำคัญในการที่จะผลักดันให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและความ

ตระหนักในการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษาพบว่า ในภาพรวมครูใช้การบูรณาการแบบสอดแทรกกับวิชาที่ตัวเองรับผิดชอบไม่มีการบูรณาการกับรายวิชาอื่นๆ จึงทำให้การพัฒนาองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ปรากฏชัดเจนเท่าที่ควร ดังนั้น ครูซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงควรจะให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนเชิงบูรณาการการเรียนรู้ ใช้การจัดการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

2. การบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่หลักสูตร การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ ควรมีการพิจารณาให้มีความเหมาะสมกับประเภทของวิทยาลัย เพราะวิทยาลัยแต่ละประเภท มีจุดประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน ดังนั้นในแต่ละวิทยาลัยควรทำความเข้าใจถึงจุดประสงค์ของการจัดการเรียนการสอน วิสัยทัศน์ พันธกิจของวิทยาลัยให้มีความชัดเจนเสียก่อนๆ ที่จะนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในวิทยาลัย

3. ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่อยู่ในรูปแบบของโครงการต่างๆ สิ่งสำคัญที่สุดที่จะผลักดันให้โครงการประสบผลสำเร็จและดำเนินงานได้ถูกต้องตรงตามเป้าประสงค์ของโครงการ คือ บุคลากรได้เข้าร่วมและมีบทบาทในการดำเนินโครงการที่ชัดเจน จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า โครงการที่วิทยาลัยจัดขึ้นมีเพียงบุคลากรบางส่วนที่เข้ามามีบทบาทและบุคลากรที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมมักจะคิดว่าไม่ใช่ภาระหน้าที่ของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารควรสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงให้เกิดแก่บุคลากรในวิทยาลัย รวมทั้งควรมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานให้ชัดเจน ซึ่งจะส่งผลให้ง่ายต่อการดูแล กำกับติดตามความก้าวหน้าทำให้โครงการมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. การทำงานร่วมกันระหว่างเพื่อนครูในวิทยาลัยและต่างวิทยาลัยจะทำให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหลายๆ มุมมอง เช่น การจัดการเรียนรู้แบบ

บูรณาการ การจัดทำสื่อการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อนครูไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของครูแต่ละคนได้ดียิ่งขึ้น จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า วิทยาลัยที่อยู่ในเมืองยังขาดการส่งเสริมความเป็นเครือข่ายภายในวิทยาลัย อันมีสาเหตุมาจากสภาพบริบทที่อยู่กลางใจเมือง ทุกคนต่างเร่งรีบ ต่างคนต่างทำงานมีความเป็นส่วนตัวสูง ทำให้การพบปะพูดคุยสื่อสารกันค่อนข้างน้อย ทำให้ครูและบุคลากรขาดคนร่วมทำงาน ร่วมแลกเปลี่ยนแนวคิดและมุมมองต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการขาดกำลังใจในการทำงาน ดังนั้นผู้บริหารจึงควรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความร่วมมือระหว่างบุคลากร และส่งเสริมให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนผลงานระหว่างกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในบริบทของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาประเภทวิทยาลัยการอาชีพและวิทยาลัยสารพัดช่าง ควรมีการศึกษาในวิทยาลัยอาชีวศึกษาและวิทยาลัยเทคนิค เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาบทบาทและยุทธวิธีในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. การวิจัยครั้งนี้ได้ออกแบบการวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา สำหรับการศึกษาในครั้งต่อไปควรทำการศึกษาเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาพหุพื้นที่ (multiple case study) เพื่อเป็นการเปรียบเทียบบทบาทและรูปแบบในการส่งเสริมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของพื้นที่ที่แตกต่างกัน

3. ควรมีการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีแผนที่ผลลัพธ์ ให้ครบทุกขั้นตอนตามกระบวนการเพื่อให้เห็นความชัดเจนของผลการประเมิน และผู้ใช้กระบวนการควรมีการพัฒนาทักษะความรู้ความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีของแผนที่ผลลัพธ์ให้เข้าใจชัดเจนและลึกซึ้งเพื่อการดำเนินงานที่ถูกต้องได้ผลลัพธ์ตรงตามเป้าหมาย

4. การวิจัยในครั้งนี้มีการประเมินผลการส่งเสริมหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีแผนที่ผลลัพธ์กับการประเมินเชิงคุณภาพ สำหรับการศึกษาในครั้งต่อไปควรทำการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีแผนที่ผลลัพธ์กับแนวคิดทฤษฎีการประเมินแบบต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

- ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์. 2544. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการงานอาชีพ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชาวิจัยและสถิติการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิศนา แคมมณี. 2543. ทฤษฎีใหม่กับการศึกษา. วารสารวิชาการ 3: 1.
- ทิศนา แคมมณี. 2543. การปลูกฝังค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เด็กด้วยกิจกรรมการสอนตามหลักการเรียนรู้ด้วยจิตพิสัย. วารสารวิชาการ 3: 3.
- อํารง บัวศรี. 2542. ทฤษฎีหลักสูตรการออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพฯ: ธนธัชการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. 2538. ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- เสาวณี ตรีพุทธรัตน์. 2546. ผู้บริหารใหม่ในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เอล, ซาราล.; สมุทโทโล. เทอร์. 2547. แผนที่ผลลัพธ์ (outcome mapping): การสร้างการเรียนรู้และการสะท้อนกลับในแผนงานพัฒนา. แปลโดย พิกุล สิทธิประเสริฐกุล และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- Yin, RK. 1994. Case Study Research Design and Sage Publication.